

Katarzyna Ślaska
Biblioteka Narodowa
e-mail: k.slaska@bn.org.pl

„ACADEMICA” JAKO NOWA JAKOŚĆ W SYSTEMIE WYPOŻYCZEŃ MIĘDZYBIBLIOTECZNYCH

Katarzyna Ślaska ukończyła studia bibliotekoznawcze na Uniwersytecie Warszawskim i w 1988 r. rozpoczęła pracę w Zakładzie Starych Druków Biblioteki Narodowej. Zajmowała się m.in. automatyzacją oraz współpracowała przy tworzeniu pierwszych wersji formatu MARC dla zbiorów specjalnych. Pracowała również w firmach komercyjnych, zajmujących się tworzeniem i dystrybucją baz danych. W latach 2000-2006 była kierownikiem biblioteki Instytutu Anglistyki Uniwersytetu Warszawskiego. Od września 2006 r. pracowała jako bibliotekarz cyfrowy zbiorów specjalnych i kierownik Zakładu Cyfrowej Biblioteki Narodowej Polona, a w 2007 r. objęła stanowisko zastępcy dyrektora Biblioteki Narodowej. Zajmuje się problemami digitalizacji, archiwizacji i udostępniania zasobów cyfrowych, dokumentów elektronicznych i cyfrowego egzemplarza obowiązkowego oraz szkoleniami bibliotekarzy, jak również współpracą międzynarodową BN.

SŁOWA KLUCZOWE: Wypożyczenia międzybiblioteczne. Prawo autorskie. Biblioteka Narodowa. *Academica*. Publikacje elektroniczne.

Teza/cel artykułu – Celem artykułu jest przedstawienie Cyfrowej Wypożyczalni Publikacji Naukowych „Academica”. **Metoda badań** – zastosowano analizę dokumentacji projektu i analizę piśmiennictwa światowego dotyczącego systemów wypożyczeń międzybibliotecznych. **Wyniki i wnioski** – Cyfrowa Wypożyczalnia Publikacji Naukowych „Academica” jest innowacyjnym projektem Biblioteki Narodowej, polegającym na udostępnianiu cyfrowych wersji książek i czasopism naukowych ze zbiorów BN na terminalach bibliotek naukowych i publicznych na terenie całego kraju. Ze względu na ograniczenia prawne oraz zachowanie zasad wypożyczeń międzybibliotecznych „Academica” umożliwia dostęp do publikacji tylko jednemu użytkownikowi na

terenie Polski w tym samym czasie, dając jednocześnie możliwość dokonania rezerwacji we wskazanej bibliotece. System nie umożliwia drukowania ani kopiowania udostępnianych publikacji.

Wypożyczanie międzybiblioteczne, polegające na udostępnianiu czytelnikom materiałów bibliotecznych niedostępnych w bibliotece macierzystej i sprowadzanych z innych placówek, od lat umożliwia bibliotekom, zarówno publicznym, jak i naukowym, pełną realizację jednego z podstawowych celów, dla którego zostały one powołane – dostarczania możliwie pełnej i zgodnej z oczekiwaniami użytkownika informacji.

Przed rewolucją technologiczną i wkroczeniem bibliotek wraz ze swoimi katalogami elektronicznymi i bibliotekami cyfrowymi do świata Internetu, tradycyjnym sposobem realizacji wypożyczeń międzybibliotecznych były przesyłane pocztą między bibliotekami rewersy okrężne, które – często dopiero po wielu miesiącach – pozwalały czytelnikowi na otrzymanie poszukiwanej publikacji. Dużym ułatwieniem obsługi wypożyczeń międzybibliotecznych stały się tworzone niemal w każdym kraju kartkowe katalogi centralne, które pozwalały na szybsze uzyskanie informacji o bibliotece przechowującej zamówiony tytuł, aczkolwiek ich wadą była niekompletność i opóźnienia w aktualizacji. Potrzeba informacji o zasobach bibliotecznych, przede wszystkim o publikacjach naukowych, będących najczęściej zamawianymi drogą wypożyczeń międzybibliotecznych pozycjami, była jedną z przyczyn szybkiego udostępniania przez biblioteki w Internecie swoich katalogów oraz budowy internetowych katalogów centralnych, które do dziś są najlepszym źródłem informacji o zasobach bibliotek całego świata, aczkolwiek obciążone są często takimi samymi wadami, jak katalogi tradycyjne – mogą być niekompletne i przynajmniej częściowo nieaktualne. Wiele bibliotek, przede wszystkim akademickich i naukowych, podjęło współpracę w zakresie współkatalogowania, co nie tylko przyspiesza pracę nad opracowaniem nowych rekordów, lecz również pozwala na dostarczanie aktualizowanej na bieżąco informacji o zasobach poszczególnych bibliotek.

Atutem wielu elektronicznych katalogów centralnych jest wzbogacanie ich o moduły ułatwiające współpracę w zakresie wypożyczeń międzybibliotecznych. Takie rozwiązania zostały wprowadzone m.in. w Australii, gdzie od ponad 10 lat działa program Libraries Australia Document Delivery grupujący ponad 700 bibliotek (Hannington, 2010), w Stanach Zjednoczonych, gdzie rozwijane są takie inicjatywy jak Committee on Institutional Cooperation i jego system UBBorrow (Reciprocal Library Borrowing, 2014), czy oparte na rozwiązaniach WorldCat i Primo konsorcjum Orbis Cascade Alliance. Jedną z największych baz danych bibliograficznych na świecie od 1967 r. buduje OCLC, organizacja zrzeszająca biblioteki, archiwa i muzea. Jej celem jest utrzymywanie i wzbogacanie elektronicznej bazy zasobów katalogowych instytucji kultury, dzięki której bibliotekarze i czytelnicy

zyskują ułatwiony dostęp do informacji o zasobach bibliotecznych. Dzięki współpracy bibliotek zrzeszonych w OCLC zbudowana została baza danych (WorldCat), zawierająca obecnie 303 mln rekordów bibliograficznych z ponad 78 tys. bibliotek z całego świata (OCLC Report, 2012-2013). Od 2012 r. OCLC, w oparciu o zasoby bazy WorldCat, uruchomiło platformę wypożyczeń międzybibliotecznych WorldShare, z której korzysta obecnie kilkaset bibliotek, głównie z USA i Kanady. Katalogi centralne są również ważnym źródłem informacji dla bibliotekarzy zajmujących się wypożyczeniami międzybibliotecznymi w krajach europejskich np. w Niemczech, Wielkiej Brytanii czy Polsce.

Wprowadzenie powszechnego dostępu do elektronicznych katalogów centralnych skutkowało od lat 80. wzrostem liczby wypożyczeń międzybibliotecznych. Jako przykład można podać 5% wzrost wypożyczeń międzybibliotecznych w bibliotekach stanu Illinois w 1986 r. będący skutkiem wprowadzenia wypożyczeń międzybibliotecznych automatycznie uruchamianych przez czytelnika (Potter, 1986). Powszechny dostęp do Internetu oraz systemy wspierające wypożyczenia międzybiblioteczne, zarówno tradycyjne, jak i elektroniczne, również wpłynęły pozytywnie na zwiększenie aktywności czytelników i bibliotekarzy w tym zakresie. Stwierdzono to w badaniach przeprowadzonych w bibliotekach University of Washington oraz University of Delaware (Deardorff, Nance, 2009), które dowiodły, że wprowadzenie systemu WorldCat Local w amerykańskich bibliotekach uniwersyteckich skutkuje znaczącym wzrostem wypożyczeń międzybibliotecznych (Gaffney, 2012). Wydaje się jednak, że z czasem dominować zacznie tendencja spadkowa spowodowana ograniczeniami licencyjnymi w udostępnianiu międzybibliotecznym dokumentów born-digital oraz lawinowym wzrostem zasobów informacji dostępnych w Internecie (Birch & Goldner & Parson, 2013), w tym komercyjnych pełnotekstowych baz danych, z których coraz chętniej korzystają użytkownicy bibliotek. Taki właśnie trend można zaobserwować we Francji, gdzie w latach 1997-2007 w bibliotekach akademickich zaobserwowano spadek wypożyczeń międzybibliotecznych realizowanych drogą tradycyjną o 58%, co tłumaczy się właśnie wzrostem wykorzystania źródeł elektronicznych, przede wszystkim nabywanych przez biblioteki pełnotekstowych komercyjnych baz książek i czasopism (Schöpfel & Gillet, 2009). Podkreślić należy jednak, że znacząca część materiałów wykorzystywanych przez uczniów i studentów pochodzi z serwisów bezpłatnych, które nie zawsze charakteryzują się rzetelnością i wiarygodnością.

Tradycyjnym sposobem realizacji wypożyczeń międzybibliotecznych jest dostarczanie ich pocztą, co wiąże się nie tylko z opłatami za usługi pocztowe czy kurierskie, jakie ponoszą biblioteki, lecz również z ryzykiem zaginięcia lub uszkodzenia przesyłki. Jednym ze sposobów radzenia sobie z wysokimi kosztami przesyłek jest współpraca bibliotek mająca na celu

redukcję kosztów. W stanie Kolorado (USA) powstało Colorado Library Consortium, które po nawiązaniu współpracy z bibliotekami akademickimi w Kansas i Missouri uruchomiło system COKAMO. Wynegocjowano znaczne zniżki na usługi kurierskie, co pozwoliło już w ciągu pierwszego roku funkcjonowania konsorcjum na zaoszczędzenie 215 tys. dolarów przy przesyłce niemal 58 tys. obiektów bibliotecznych (Horton & Burton & Rosen & Priebe, 2010). Także biblioteki skandynawskie – w Danii, Norwegii i Szwecji – wynegocjowały z firmami kurierskimi korzystne warunki, płacąc poniżej 1 dolara za przesyłkę materiałów bibliotecznych bez względu na odległość (Erlandsen, 2012). Obniżenie kosztów pocztowych nie likwiduje jednak innego problemu, z którym zmierzyć się muszą bibliotekarze zajmujący się realizacją zamówień międzybibliotecznych – oczekiwaniem użytkownika przyzwyczajonego do natychmiastowego dostępu do zasobów sieciowych, że każda informacja biblioteczna będzie dostępna natychmiast i za darmo.

Podkreślić należy, że oczekiwanie to, charakterystyczne dla współczesnych użytkowników Internetu, generuje dodatkowe koszty i nie idzie w parze z sytuacją finansową bibliotek na przestrzeni ostatnich kilku lat. W ciągu ostatnich 10 lat większość bibliotek europejskich i północnoamerykańskich doświadczyła redukcji budżetów, a wiele z nich również redukcji personelu. Dlatego też, by utrzymać oczekiwany przez czytelników standard usług, biblioteki zmuszone są w możliwie jak największym stopniu reorganizować, automatyzować i racjonalizować swoje działania. Jednym z zadań stojących przed bibliotekami jest rozwijanie nowego, kreatywnego i efektywnego podejścia do wypożyczeń międzybibliotecznych, w szczególności w odniesieniu do niskonakładowych i trudniej dostępnych publikacji naukowych.

Obserwacja sposobu realizacji wypożyczeń międzybibliotecznych we współczesnym świecie pozwala na wyróżnienie dwóch kategorii dokumentów podlegających wypożyczeniu:

- dokumentów w postaci tradycyjnej lub ich reprodukcji (kserokopie, mikrofilmy, reprodukcje cyfrowe),
- dokumentów born-digital, nie posiadających swoich analogowych odpowiedników.

Kategorie te są inaczej traktowane zarówno przez bibliotekarzy, jak i pracodawców.

Wysyłka pocztą egzemplarza papierowego, mikrofilmu lub wersji cyfrowej publikacji na nośniku zewnętrznym, takim jak płyta CD lub DVD, który następnie jest udostępniany w czytelni biblioteki składającej zamówienie z oczywistymi ograniczeniami dotyczącymi wykonywania kopii publikacji pozostającej pod ochroną prawa autorskiego, jest zwyczajowym sposobem realizacji zamówień międzybibliotecznych. Wypożyczony egzemplarz jest odsyłany po wykorzystaniu przez czytelnika do biblioteki macierzystej. Przyjmuje się, że tak realizowane wypożyczenie międzybiblioteczne nie

narusza wynikającego z art. 35 ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych słuźnego interesu twórcy, ponieważ nie powoduje zwiększenia liczby egzemplarzy bibliotecznych danej publikacji na rynku.

Ciekawą analizę, mającą na celu porównanie wypożyczeń międzybibliotecznych w postaci tradycyjnej i elektronicznej przeprowadzili pracownicy Texas Tech University (Litsey & Ketner, 2014). Stwierdzili, że idea i praktyka obu typów wypożyczeń jest tożsama, a przewagą wypożyczeń publikacji w postaci elektronicznej jest nie tylko redukcja kosztów pocztowych, lecz również bezpieczeństwo wypożyczanych zbiorów, ponieważ publikacje cyfrowe podczas udostępniania poprzez sieć internetową nie giną i mogą być uszkodzone przez czytelnika.

Istnieje wiele modeli wypożyczania międzybibliotecznego reprodukcji utworów chronionych prawem autorskim. Internet Archive, poza liczącą ponad milion tytułów biblioteką cyfrową udostępniającą utwory z domeny publicznej, daje możliwość bezpłatnego dostępu do 100 tys. książek pozostających pod ochroną prawa poprzez program In-Library Loans, w którym uczestniczy ponad tysiąc bibliotek. Są to głównie utwory zdigitalizowane z egzemplarzy papierowych należących do amerykańskich bibliotek, a skala wykorzystania tego zbioru wynosi między 500 a 700 wypożyczeń cyfrowych dziennie (Xu & Moreno, 2014).

Bawarska Biblioteka Państwowa opracowała we współpracy z ImageWare program MyBib eL®, który umożliwia bibliotekom partnerskim składanie zamówień międzybibliotecznych drogą elektroniczną. Reprodukcje cyfrowe zamawianych publikacji są umieszczane na serwerze, pobierane przez biblioteki zamawiające i następnie drukowane w pojedynczej kopii dla użytkownika końcowego (*New option...*, 2013). Na zbliżonej zasadzie działa system doc@med, zbudowany przez polskie uniwersytety medyczne. Digitalizowane na żądanie artykuły z polskich oraz zagranicznych czasopism medycznych są odpłatnie przekazywane zamawiającym pocztą elektroniczną.

Interesujący model wypożyczeń międzybibliotecznych wdrożono w Turcji. Anatolijskie Konsorcjum Bibliotek Uniwersyteckich ANKOS opracowało system wypożyczeń międzybibliotecznych KITS, udostępniający zarówno wersje papierowe, jak i elektroniczne publikacji naukowych i prac dyplomowych. Biblioteka składająca zamówienie może je otrzymać w postaci tradycyjnej drogą pocztową lub cyfrowej przez Internet, w zależności od decyzji bibliotekarza w bibliotece otrzymującej zamówienie. Istnieje również możliwość odrzucenia zamówienia. Biblioteki kontaktują się ze sobą poprzez platformę KITS i tam też są zamieszczane pliki cyfrowe zamawianych książek w formatach epub, PDF, docx oraz tiff. Plany twórców obejmują wprowadzenie systemu KITS do krajów bałkańskich, Afryki północnej, zachodniej Azji i Bliskiego Wschodu (Cimen & Celikbas & Tuglu, 2014)

Wiele emocji w środowisku bibliotekarzy i wydawców europejskich wywołała sprawa C 117/13, prowadzona przed Trybunałem Sprawiedliwości Unii Europejskiej, dotycząca kwestii związanych z wypożyczaniem wersji elektronicznych materiałów bibliotecznych. Niemieckie wydawnictwo Eugen Ulmer KG zakwestionowało dopuszczalność udostępniania w bibliotece Uniwersytetu Technicznego w Darmstadt reprodukcji cyfrowych publikacji naukowych, udostępnianych na terminalach komputerowych jednocześnie wielu czytelnikom, jak również dopuszczalność wykonywania wydruków papierowych i kopii elektronicznych (np. na nośnikach USB) publikacji pozostających pod ochroną prawa autorskiego. W dniu 11 września 2014 r. Trybunał wydał wyrok w tej sprawie stwierdzający, że biblioteki na terenie Unii Europejskiej mają prawo digitalizować książki i udostępniać je wielu czytelnikom jednocześnie za pomocą dedykowanych terminali komputerowych, natomiast wydruk publikacji elektronicznych oraz ich kopiowanie na nośniki pamięci, takie jak klucz USB nie wchodzi w zakres dozwolonego użytku publicznego, na podstawie którego biblioteki udostępniają swoje zasoby; jest natomiast dozwolonym użytkowaniem prywatnym regulowanym przez odpowiednie akty prawne obowiązujące w poszczególnych państwach Unii (*Case C-177...*, 2014). Jest to rozstrzygnięcie bardzo korzystne dla bibliotek i użytkowników informacji.

Inaczej traktowane są publikacje born-digital: e-książki i e-czasopisma. Ze względu na fakt, że trudno w ich przypadku mówić o nakładzie czy też dostępnej w bibliotekach liczbie egzemplarzy, udostępnianie e-booków między bibliotekami wiąże się z opłatą licencyjną, która pozwala na swobodne korzystanie z określonych tytułów przez czytelników wielu bibliotek, zazwyczaj zorganizowanych w konsorcjum, które kupują dostęp do określonego zasobu. Mówi się w tym przypadku o dzieleniu się zasobami elektronicznymi przez biblioteki (ang. *electronic resource sharing*). Biblioteki naukowe korzystają często z zasobów cyfrowych przygotowywanych przez dostawców książek i czasopism elektronicznych (m.in. ebrary, EBSCO, JSTORE, EBL, MyiLibrary, Emerald), a licencje zazwyczaj pozwalają wszystkim czytelnikom biblioteki na nieograniczony czasem i miejscem dostęp do zasobów elektronicznych. Istnieje wiele typów licencji komercyjnych, a niektóre z nich pozwalają nie tylko na zapoznanie się z tekstem na ekranie terminala w bibliotece, lecz również na jego wydruk lub dostęp z własnego komputera z możliwością skopiowania go na dysk. Coraz większą popularność zyskuje program WorldShare, opracowany przez OCLC, który udostępnia bibliotekom książki elektroniczne poprzez platformę MyiLibrary, pobierając za wypożyczenie opłatę. Z realizowanych tą drogą wypożyczeń międzybibliotecznych korzysta ponad 2800 bibliotek, głównie z kontynentu północnoamerykańskiego, a liczba transakcji w ciągu roku wynosi ok. 9 mln udostępnień materiałów bibliotecznych.

Niektóre biblioteki lub ich konsorcja decydują się na zakup publikacji elektronicznych i opracowują własne systemy ich udostępniania międzybibliotecznego. Jako przykłady można wskazać amerykański system Occam's Reader, który umożliwia wypożyczenia międzybiblioteczne w grupie bibliotek partnerskich (Anderson, 2014) lub konsorcjum Douglas County Libraries w Kolorado (LaRue, 2013).

We Francji ustawa o prawie autorskim z 2006 r. daje możliwość pewnych ułatwień w udostępnianiu oraz reprodukcji publikacji edukacyjnych i naukowych, pozwalając na wykonywanie ich kopii „w celach ilustracyjnych” na niekomercyjny użytek studentów, nauczycieli i naukowców. Zapis ten nie obejmuje jednak nieograniczonej reprodukcji cyfrowych publikacji drukowanych. W 2010 r. Centre Français d'exploitation du droit de Copie podpisało z francuskimi uniwersytetami pięcioletnią umowę pozwalającą na uruchomienie systemu udostępniania reprodukcji cyfrowych na uniwersytetach, jednak dyskusja nad prawnymi ramami udostępniania zasobów dla celów naukowych wciąż trwa. We Francji funkcjonują obecnie systemy komercyjne, umożliwiające nie tyle wypożyczenia międzybiblioteczne, co zakup online publikacji naukowych, takie jak ABES czy Refdoc, a sieć wypożyczeń międzybibliotecznych bibliotek akademickich PEB notuje, jak zostało to wspomniane powyżej, coroczny spadek zamówień o ok. 8%.

W 2013 r. IFLA opublikowała dokument *IFLA Principles for Library eLending*, w którym podkreśla, że biblioteki muszą mieć prawo zakupu i udostępniania książek elektronicznych za rozsądną cenę i bez embargo, w uniwersalnych formatach i z możliwością ich długookresowej archiwizacji. Postuluje również uwzględnienie wyjątków od zasad prawa autorskiego przy udostępnianiu książek przez biblioteki. Zbliżone postulaty wysunęła również EBLIDA (European Bureau of Library Information and Documentation Association) w dokumencie *The Right to e-Read* opublikowanym w czerwcu 2013 r.

W Polsce jednak, w szczególności w odniesieniu do publikacji naukowych, problem udostępniania książek born-digital jest nadal marginalny. Część czasopism naukowych zaczęła udostępnianie wersji elektronicznych, zazwyczaj nie rezygnując z wydawania tytułów w postaci papierowej. Zgodnie z informacjami dostępnymi w bazie Arianta – Naukowe i Branżowe Polskie Czasopisma Elektroniczne, tworzonej na Uniwersytecie Śląskim, która rejestruje 3847 tytułów czasopism, tylko 146 tytułów ukazuje się wyłącznie w wersji online, a 2396 czasopism (68% całości zbioru) udostępnia na swych stronach pełne teksty artykułów. W tej liczbie teksty z 1891 tytułów czasopism są dostępne w Internecie za darmo (Drabek, 2013). Najczęściej dostępne są tylko nowsze zeszyty czasopism, ponieważ udostępnianie w sieci starszych numerów jest w wielu przypadkach trudne bądź wręcz niemożliwe ze względów prawnych. Umowy autorskie zawierane jeszcze kilka lat temu przez wydawców nie uwzględniały pola eksploatacji, jakim

jest Internet, a zatem ich udostępnienie online wymaga wyrażenia zgody autorów, co w przypadku czasopism współpracujących z wieloma naukowcami z kraju i z zagranicy jest procesem trudnym i czasochłonnym.

Warto wspomnieć, że zasób publikacji naukowych dostępnych online powiększa się również stopniowo o publikacje przekazywane przez naukowców do repozytoriów uczelnianych, a wiele bibliotek i ośrodków akademickich propaguje idee Open Access, które z każdym rokiem wzbudzają coraz więcej zainteresowania pracowników naukowych. Jednak nadal znakomita większość publikacji polskich, niezbędnych w procesie kształcenia akademickiego oraz w pracy naukowej jest dostępna wyłącznie w postaci drukowanej. Ze względu na fakt, że nakłady książek i czasopism naukowych są zazwyczaj niewielkie i rzadko przekraczają 200 lub 300 egz., a ponadto wznawianie wielu nadal wykorzystywanych podręczników akademickich jest nieopłacalne dla wydawców uczelnianych, większość pracowników akademickich ma pełną świadomość, że proces dydaktyczny opiera się w znacznej mierze na kserokopiach książek i artykułów z czasopism lub pozyskiwanych nielegalnie kopiach cyfrowych, zazwyczaj bardzo niskiej jakości. Jest to sytuacja niepokojąca, krzywdząca dla autorów i wydawców, niekomfortowa dla użytkowników informacji i sprawiająca, że część bibliotek uczelnianych przekształca się w punkty wypożyczania książek i czasopism w celu wykonywania ich kserokopii. Jednocześnie powszechna dostępność w bibliotekach akademickich anglojęzycznych komercyjnych baz czasopism i książek elektronicznych sprawia, że rozdzźwięk między możliwością dostępu do elektronicznych wersji polskiego i zagranicznego piśmiennictwa pogłębia się i może dawać złudzenie, że polska twórczość naukowa nie istnieje w szerokim obiegu.

CYFROWA WYPOŻYCZALNIA PUBLIKACJI NAUKOWYCH „ACADEMICA”

Dlatego też Biblioteka Narodowa, będąca depozytariuszem egzemplarza obowiązkowego wszystkich polskich publikacji, zarówno drukowanych, jak i elektronicznych, postanowiła opracować na podstawie swoich zbiorów Cyfrową Wypożyczalnię Publikacji Naukowych „Academica”, której celem jest wprowadzenie nowej jakości w systemie wypożyczeń międzybibliotecznych poprzez zastąpienie ich tradycyjnej formy, polegającej na przesyłaniu pocztą egzemplarzy papierowych, wypożyczalnią publikacji w postaci cyfrowej. Projekt powstał pod auspicjami Fundacji na Rzecz Nauki Polskiej i był finansowany w latach 2010-2014 w ramach Programu Operacyjnego Innowacyjna Gospodarka, Działanie 2.3: Inwestycje związane z rozwojem infrastruktury informatycznej nauki. Partnerem projektu była Naukowa i Akademicka Sieć Komputerowa, która zrealizowała część informatyczną projektu.

Istotą Cyfrowej Wypożyczalni Publikacji Naukowych „Academica” jest udostępnianie publikacji przydatnych w pracy naukowej lub kształceniu akademickim wyłącznie w dostępie terminalowym na terenie bibliotek, które podpisały umowę przystąpienia do systemu, w godzinach ustalonych przez bibliotekarza i bez możliwości drukowania lub kopiowania większych fragmentów tekstu. Twórcy systemu chcą w ten sposób umożliwić szerszy dostęp do materiałów naukowych o niskich nakładach, w szczególności tych, które są niedostępne w handlu oraz do zeszytów czasopism naukowych tym bibliotekom, które nie posiadają ich w swoich zasobach. W wypożyczalni międzybibliotecznej „Academica” udostępniane są przede wszystkim publikacje z lat 1990-2012: podręczniki akademickie, prace naukowe, wybrane czasopisma naukowe z listy MNiSW z wszystkich dziedzin wiedzy. Użytkownicy wypożyczalni „Academica” mogą korzystać z elektronicznych publikacji naukowych za pomocą dedykowanych terminali zlokalizowanych w bibliotekach naukowych i publicznych w całej Polsce. Rejestracja czytelników korzystających z systemu „Academica” dokonywana jest za pomocą kart bibliotecznych. Publikacje udostępniane w ramach systemu nie mogą być kopiowane ani drukowane. Ze względu na ograniczenia prawne system „Academica” umożliwia dostęp do publikacji wyłącznie jednemu użytkownikowi na terenie Polski w tym samym czasie, podobnie jak ma to miejsce w systemie tradycyjnych wypożyczeń międzybibliotecznych, ponieważ BN nie wysyła do innych bibliotek egzemplarzy archiwalnych. Dzięki temu nie zwiększa się liczba egzemplarzy dostępna na rynku. Więcej niż jeden egzemplarz jest udostępniany w systemie tylko wtedy, gdy w zbiorach BN znajduje się co najmniej 3 egz. danej publikacji. Z tego powodu w wypożyczalni „Academica” zaimplementowano system rezerwacji, umożliwiając zaplanowanie przez czytelnika terminu pracy na terminalu w wybranej bibliotece. Publikacje należące do domeny publicznej, kategorii open access oraz pozyskane w ramach licencji będą dostępne bez żadnych ograniczeń. W ramach projektu prowadzono prace mające na celu pozyskanie licencji na udostępnianie publikacji naukowych w otwartym dostępie. Dzięki temu ponad 100 tytułów czasopism naukowych oraz wiele publikacji książkowych jest dostępnych w wypożyczalni „Academica” w interfejsie publicznym, bez ograniczeń wynikających z ochrony prawno-autorskiej.

PODSTAWY PRAWNE SYSTEMU ACADEMICA

Podstawę prawną udostępniania zasobów cyfrowych w systemie „Academica” stanowią zapisy dotyczące dozwolonego użytku publicznego w zakresie związanym z wykorzystaniem utworów w działalności bibliotek, zawarte w art. 28 ustawy z dnia 4 lutego 1994 r. o prawie autorskim

i prawach pokrewnych (Dz. U. 2004, Nr 91, poz. 869). Przepis w jego obecnym brzmieniu został ustalony w 2004 r. w drodze nowelizacji wynikającej z konieczności implementacji postanowień dyrektywy Parlamentu Europejskiego nr 2001/29/WE z 22 maja 2001 r. w sprawie harmonizacji niektórych aspektów prawa autorskiego i praw pokrewnych w społeczeństwie informacyjnym (Directive 2001/29/WE).

Obecnie art. 28 ustawy o prawie autorskim ma następujące brzmienie:

„Biblioteki, archiwa i szkoły mogą:

- 1) udostępniać nieodpłatnie, w zakresie swoich zadań statutowych, egzemplarze utworów rozpowszechnionych;
- 2) sporządzać lub zlecać sporządzanie egzemplarzy rozpowszechnionych utworów w celu uzupełnienia, zachowania lub ochrony własnych zbiorów;
- 3) udostępniać zbiory dla celów badawczych lub poznawczych za pośrednictwem końcówek systemu informatycznego (terminali) znajdujących się na terenie tych jednostek”.

Podkreślić należy, że obowiązujące obecnie zapisy realizują myśl Janusza Barty i Ryszarda Markiewicza, że „racjonalnym, generalnym postulatem, także pod adresem ustawodawcy, było zapewnienie swobody dostępu czytelników (użytkowników końcowych) do zgromadzonych dzieł na poziomie nie niższym niż gwarantowany obecnie bibliotekom tradycyjnym przez przepisy o dozwolonym użytku” (Barta & Markiewicz, 2004, s. 116). Pozostają również w zgodności ze wspomnianymi powyżej postulatami organizacji IFLA oraz EBLIDA dotyczącymi wypożyczeń międzybibliotecznych w cyfrowym świecie.

Niepobieranie opłat za korzystanie z systemu „Academica” jest konsekwencją zapisu zawartego w ust. 1 cytowanego powyżej artykułu. Ustawa o bibliotekach z 27 czerwca 1997 r. (Dz.U. 2004, Nr 238, poz. 2390) w art. 14 ust. 2 dopuszcza pobieranie opłat m.in. za wypożyczenia międzybiblioteczne i wypożyczenia materiałów audiowizualnych, jednak twórcy systemu „Academica” zdecydowali się na udostępnianie jej zasobów za darmo, realizując w ten sposób zapis art. 5 (2) lit. c dyrektywy 2001/29/WE mówiący, że biblioteki, archiwa, muzea i szkoły w działalności statutowej nie powinny być ukierunkowane na osiąganie bezpośredniej lub choćby pośredniej korzyści majątkowej.

Zgodnie z obowiązującym prawem biblioteki mogą wykonywać kopie analogowe lub cyfrowe materiałów bibliotecznych. Kwestią niejasną jest liczba egzemplarzy, jaka może być dodatkowo wprowadzana do zbiorów bibliotecznych. Zazwyczaj biblioteki wykonują pojedyncze kopie utworów, co można tłumaczyć nie tylko względami ekonomicznymi, lecz również troską o nienaruszanie zasad normalnej eksploatacji utworu lub słuszych interesów twórcy, o czym mówi art. 35 ustawy o prawie autorskim. W przypadku kopii cyfrowych jeden „egzemplarz” może poprzez bibliotekę cyfrową być udostępniany jednocześnie wielu użytkownikom, co

jest dopuszczalne wyłącznie w odniesieniu do obiektów z domeny publicznej lub licencjonowanych. Zasoby chronione prawem autorskim, stanowiące najcenniejszą, z punktu widzenia użytkownika, część systemu wypożyczeń międzybibliotecznych „Academica”, nie mogą być w ten sposób udostępniane. Zasoby BN, które zostały zdigitalizowane, nie są udostępniane w postaci papierowej ani na miejscu w czytelnich, ani w systemie wypożyczeń międzybibliotecznych. Biblioteka realizuje w ten sposób statutowy obowiązek wieczystej ochrony swoich zasobów, którego jednym z elementów jest wykonywanie reprodukcji cyfrowych.

Udostępnianie zasobów „Academiki” jest realizowane na podstawie art. 28 ust. 3 ustawy o prawie autorskim. Znaczenie terminu „udostępnić” w tym przypadku różni się zasadniczo od tegoż terminu użytego w ust. 1 cytowanego artykułu. W ust. 1 istotą udostępnienia jest przekazanie czytelnikowi czasowego władztwa nad materialnym nośnikiem lub egzemplarzem utworu, polegające na wypożyczeniu do domu lub udostępnieniu na miejscu w czytelni, natomiast w ust. 3 zakres licencji obejmuje korzystanie z utworu bez pośrednictwa nośnika i w przypadku utworu chronionego prawem autorskim może być on jedynie wyświetlony na terminalu, znajdującym się na terenie biblioteki.

W ustawie użyto sformułowania, że zasoby mogą być udostępniane na końcówkach systemu informatycznego (terminalach). Jest to pojęcie nie mające definicji prawnej, natomiast zazwyczaj przyjmuje się, że terminal jest to urządzenie, które poprzez nałożenie ograniczeń funkcjonalnych nie posiada pełni możliwości standardowego systemu komputerowego połączonego z siecią Internet. Zazwyczaj na terminalach dla czytelników nie są dostępne określone typy programów, np. edytory tekstu czy poczta elektroniczna, może być blokowany dostęp do części stron internetowych lub – zwłaszcza w większych bibliotekach – terminale służą udostępnianiu konkretnego typu usług np. katalogu elektronicznego, komercyjnych baz danych lub zasobów cyfrowych. By zwiększyć bezpieczeństwo chronionych prawem zasobów udostępnionych w ramach systemu „Academica”, zaplanowano udostępnianie serwisu wyłącznie na komputerach dedykowanych dla tego celu, na których użytkownicy nie będą mieli dostępu do usług internetowych, klienta poczty elektronicznej oraz systemu operacyjnego, a zatem nie będą mieli możliwości skopiowania utworów chronionych prawem autorskim i ich dalszego rozpowszechniania.

Wypożyczenia międzybiblioteczne, będące statutowym obowiązkiem bibliotek, w swej tradycyjnej formie są realizowane na podstawie art. 28 ust. 1 ustawy o prawie autorskim, jak również na podstawie art. 4 ust. 1 pkt 2 ustawy o bibliotekach i polegają na przekazaniu między uprawnionymi instytucjami egzemplarza dokumentu bibliotecznego w formie papierowej lub cyfrowej na nośniku danych, a następnie na czasowym udostępnieniu egzemplarza w czytelni użytkownikowi, który złożył zamówienie na wy-

pożyczenie międzybiblioteczne. Udostępnienie w czytelni zamówionego dokumentu stanowiącego własność innej biblioteki odbywa się na podstawie porozumienia zawieranego między bibliotekami na mocy art. 28 ust. 1 ustawy o prawie autorskim. Sporządzanie kopii dokumentu bibliotecznego i przysyłanie jej na nośniku cyfrowym do biblioteki zamawiającej jest kosztowne i czasochłonne, choć biblioteki chętnie wykorzystywałyby tę możliwość ze względu na ochronę egzemplarzy papierowych. Problem ten rozwiązuje skutecznie wypożyczalnia „Academica”.

FUNKCJONALNOŚĆ SYSTEMU

Z założenia system „Academica” miał być prosty, intuicyjny, bezpieczny i możliwy do instalacji również na starszych urządzeniach komputerowych, które zostaną skonfigurowane jako dedykowane terminale systemu. „Academica” udostępnia trzy interfejsy:

- publiczny, przeznaczony dla wszystkich użytkowników Internetu,
- terminalowy, dostępny wyłącznie w bibliotekach,
- administracyjny, przeznaczony dla bibliotekarza w bibliotece partnerskiej systemu.

INTERFEJS PUBLICZNY

Interfejs publiczny „Academiki”, dostępny pod adresem <http://www.academica.edu.pl>, oferuje dwie najważniejsze funkcjonalności systemu: wyszukiwarkę pozycji dostępnych w wypożyczalni „Academica” oraz wyszukiwarkę bibliotek partnerskich systemu. Wyszukiwarka publikacji daje możliwość prowadzenia wyszukiwania prostego lub zaawansowanego, ograniczania wyników za pomocą zestawu inteligentnych filtrów, jak również sortowania wyników według daty wydania publikacji lub alfabetycznie według tytułów. Na liście wyników wyszukiwania prezentowane są podstawowe metadane obiektu oraz jego kategoria, reprezentowana za pomocą ikony. Przewidziano również możliwość wyszukiwania z wyświetlaniem na liście wyników szukanej frazy w kontekście, co pozwala na szybką orientację w charakterze publikacji. Dla publikacji należących do domeny publicznej użytkownicy z poziomu interfejsu publicznego mają pełny dostęp do metadanych i treści publikacji. W przypadku pozycji pozostających pod ochroną prawa autorskiego, użytkownik ma dostęp tylko do metadanych publikacji oraz do systemu rezerwacji, który jest dostępny wyłącznie dla użytkowników zalogowanych. Do uzyskania loginu i hasła niezbędna jest wizyta w bibliotece partnerskiej systemu, w której czytelnicy są rejestrowani jako użytkownicy „Academiki”. Zalogowany do sy-

stemu czytelnik może w interfejsie publicznym zarezerwować potrzebną pozycję w wybranej przez siebie bibliotece na określony dzień i godzinę, o ile dana publikacja nie jest w tym czasie zarezerwowana przez innego czytelnika. Rezerwacje dokonywane są w modułach jednogodzinnych. Przewidziano możliwość jednoczesnej rezerwacji 5 publikacji, na okres nie dłuższy niż trzy dni. Rezerwacji można dokonywać maksymalnie na 2 tygodnie naprzód. Biblioteki należące do systemu „Academica” można wyszukać nie tylko przez województwo, miejscowość i nazwę, lecz również za pomocą mapy pokazującej lokalizację biblioteki, co ułatwia czytelnikowi orientację w możliwościach dostępu do „Academiki” na interesującym go terenie. Twórcy systemu założyli, że istnieje grupa użytkowników, którzy będą korzystać z systemu w więcej niż jednej bibliotece. Dotyczyć to może na przykład studentów zaocznych, uczących się zarówno w lokalnej bibliotece publicznej, jak i w bibliotece akademickiej. W dostępie publicznym możliwe jest również wprowadzenie informacji o poszukiwanej publikacji której użytkownik nie odnalazł w systemie. Funkcjonalność ta nie jest odpowiednikiem digitalizacji na żądanie, a ma na celu jedynie zorientowanie się w preferencjach użytkowników „Academiki”.

INTERFEJS TERMINALOWY

Interfejs terminalowy daje dostęp do całości zasobów systemu „Academica”, również tych, które chronione są prawem autorskim. Publikacje są udostępniane wyłącznie na dedykowanych terminalach, co oznacza, że nie istnieje możliwość dostępu z nich do zasobów internetowych, do wydruku publikacji oraz przekazywania ich poza terminal.

Użytkownicy mają w bibliotece dostęp zarówno do publikacji wcześniej zarezerwowanych, jak i innych publikacji, o ile żaden inny czytelnik z nich nie korzysta. Rezerwacja nie otwarta w ciągu 15 min ulega anulowaniu. Na kwadrans przed zakończeniem terminu rezerwacji pojawia się komunikat ostrzegawczy oraz informacja o możliwości przedłużenia terminu na kolejną godzinę, ewentualnie o braku takiej możliwości, o ile pozycja jest zarezerwowana przez innego użytkownika.

Interfejs terminalowy daje takie same możliwości wyszukiwania i prezentacji wyników jak interfejs publiczny, przy czym użytkownik ma dostęp do wszystkich publikacji. Dzięki zastosowaniu narzędzia Seadragon, wzbogaconego o obsługę formatu DZI (Deep Zoom Image), sposób wyświetlania dokumentów jest możliwie prosty i obejmuje wyświetlanie całych stron z możliwością ich powiększania w celu poprawy czytelności. Podczas przeglądania użytkownik ma możliwość podglądu pełnych metadanych obiektu oraz widok miniatur poszczególnych stron, jak również pełnej nawigacji po dokumencie obejmującej przejście do wskazanej strony, do strony tytułowej lub

spisu treści. Podczas czytania istnieje również możliwość rezerwacji bieżącej publikacji na inny termin. Przewidziano ponadto możliwość sporządzania notatek, ewentualnie kopiowania do pliku tekstowego niewielkich fragmentów tekstu o rozmiarze całkowitym nie przekraczającym 3600 znaków. Plik tekstowy z notatkami dostępny jest w interfejsie publicznym po zalogowaniu się czytelnika do systemu. Czytelnik może jednocześnie korzystać z 5 publikacji. System został tak zaprojektowany, by można było korzystać z niego również na starszych typach komputerów, ponieważ wymaganie przeznaczenia dla „Academiki” dedykowanego terminala oznacza, że wiele bibliotek będzie chciało wykorzystać w tym celu starszy i nie używany sprzęt komputerowy.

INTERFEJS BIBLIOTEKARZA

Interfejs bibliotekarza służy do zarządzania systemem w bibliotece partnerskiej. Bibliotekarze ustalają godziny dostępności wypożyczalni „Academica” w swojej placówce, mając zarówno możliwość ustalenia terminarza tygodniowego, jak i określenia pojedynczych dni lub godzin, w których system będzie niedostępny. Rolą bibliotekarza jest również rejestracja czytelników zgłaszających chęć korzystania z systemu i przydzielanie im haseł. System daje możliwość przygotowywania statystyk wykorzystania poszczególnych publikacji, terminali oraz aktywności poszczególnych użytkowników. W systemie przechowywane są wyłącznie numery kart bibliotecznych, które stanowią podstawę rejestracji użytkownika w systemie, zatem ich baza nie podlega ochronie z mocy ustawy z 29 sierpnia 1997 r. o ochronie danych osobowych (Dz.U. 1997, Nr 133, poz. 883 z późn. zm.). Bibliotekarz może także odebrać użytkownikowi prawo korzystania z systemu „Academica” na czas określony lub na zawsze.

W czerwcu 2014 r., przed zakończeniem prac nad wypożyczalnią „Academica”, Biblioteka Narodowa zorganizowała trzy spotkania konsultacyjne w Warszawie, Krakowie oraz Toruniu, na które zaproszono bibliotekarzy potencjalnie zainteresowanych korzystaniem z systemu. Celem spotkań była nie tylko prezentacja programu „Academica”, lecz również pozyskanie opinii na temat jego funkcjonalności i preferowanych kierunków rozwoju. Część pomysłów zgłoszonych przez uczestników spotkań została zrealizowana jeszcze przed oficjalnym otwarciem systemu w końcu października 2014 r., a część będzie wdrażana w kolejnych fazach projektu. Pomysł elektronicznej wypożyczalni międzybibliotecznej spotkał się z ogromnym zainteresowaniem pracowników bibliotek naukowych i publicznych. W sesjach pytań i odpowiedzi oraz dyskusjach w grupach tematycznych jako plusey systemu wskazano obniżenie kosztów działalności wypożyczalni międzybibliotecznych, skrócenie czasu oczekiwania czytelnika na książkę oraz ułatwienie dostępu do wartościowej literatury naukowej, dzięki czemu mniej

uczniów i studentów będzie sięgać do darmowych zasobów sieciowych lub kopiować pliki rozpowszechniane nielegalnie. Oceniono również, że „Academica” przyczyni się do popularyzacji polskiego piśmiennictwa naukowego. Wiele osób podkreślało, że implementacja wypożyczalni „Academica” może wpłynąć pozytywnie nie tylko na zwiększenie liczby odwiedzin czytelników w bibliotekach, lecz również – ze względu na ograniczenia w zakresie dostępu i możliwości wykonywania kopii zasobów „Academiki” – na zwiększenie zainteresowania zakupem publikacji naukowych, szczególnie przydatnych w procesie dydaktycznym i pracy naukowej.

Kontynuacją prac nad wypożyczalnią „Academica” jest prowadzony obecnie przez Bibliotekę Narodową oraz Bibliotekę Główną Politechniki Warszawskiej projekt Zintegrowana Platforma Polskich Czasopism Naukowych „Merkuriusz”, którego celem jest digitalizacja i udostępnienie w systemie „Academica” ponad 700 tys. artykułów z niemal 2 tys. polskich czasopism naukowych z lat 2002-2012 oraz rozbudowa funkcjonalności systemu. Dzięki realizacji tego projektu użytkownicy bibliotek będą mieli zintegrowany dostęp do ponad miliona polskich tekstów naukowych, a wiele publikacji, w szczególności niskonakładowych i trudno dostępnych, zyska nowe życie.

BIBLIOGRAFIA

- Anderson, Rick (2014). Occam's Reader: an interview. *The scholarly kitchen* [online]. [dostęp: 9.09.2014]. Dostępny w World Wide Web: <<http://scholarlykitchen.sspnet.org/2014/03/10/occams-reader-an-interview/>>.
- Barta, Janusz; Markiewicz, Ryszard (2004). Wirtualne biblioteki a prawo autorskie. W: Kocójowa, M. (red.) *Przestrzeń informacji i komunikacji społecznej. Księga pamiątkowa ku czci prof. Wandy Pindlowej*. ZN UJ PzBiIN, z. 10. Kraków: Uniwersytet Jagielloński.
- Birch, Katie J.; Goldner, Matt; Parson, Kendra N. (2013). Seven degrees of interlibrary lending. *Interlending and Document Supply*, vol. 41, no. 1, pp. 12-17.
- Breeding, Marshall (2013). The Orbis Cascade Alliance: strategic collaboration among diverse academic institutions. *Library Technology Report*, vol. 49, no. 1, pp. 30-31.
- Case C-117/13, *Technische Universität Darmstadt – introducing modern EU copyright law* [online]. [dostęp: 11.09.2014]. Dostępny w World Wide Web: <<http://eulawradar.com/case-c-11713-technische-universitat-darmstadt-introducing-modern-eu-copyright-law/>>.
- Cimen, Ertugrul; Celikbas, Sema; Tuglu, Ayhan; Celikbas Zeki (2014). *New module for secure electronic resource sharing in Turkey* (referat wygłoszony na konferencji IFLA 2014 w Lyonie) [online]. [dostęp: 9.09.2014]. Dostępny w World Wide Web: <<http://library.ifla.org/943/1/212-cimen-en.pdf>>.
- Deardorff, Thomas; Nance, Heidi (2009). WorldCat Local implementation: the impact on interlibrary loan. *Interlending and Document Supply*, vol. 40, no. 4, pp. 177-180.
- Directive 2001/29/WE of the European Parliament and of the Council of 22 May 2001 on the harmonisation of certain aspects of copyright and related rights in the information society [online]. [dostęp: 27.08.2014]. Dostępny w World Wide Web: <<http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:32001L0029&from=EN>>.

- Drabek, Aneta (2013). Arianta – wszechstronne źródło informacji o polskich czasopismach elektronicznych. W: *Informacja w świecie cyfrowym, Dąbrowa Górnicza, 7-8 marca 2013 r.* [online]. [dostęp: 10.09.2014]. Dostępny w World Wide Web: <<http://informacjacyfrowa.wsb.edu.pl/pdfs/Arianta-A-Drabek.pdf>>.
- Eblida (2013). *The right to e-read: an e-book policy for libraries in Europe.* [online]. [dostęp: 9.09.2014]. Dostępny w World Wide Web: <<http://www.eblida.org/News/The%20right%20to%20e-read.pdf>>.
- Erlandsen, Poul (2012). *Global resource sharing: recent findings from an international ILL study* [online]. [dostęp: 30.08.2014]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.upplysing.is/FileLib/skjalasafn/Nordill2012/Erlandsen_Poul%20-%20Global%20Resource%20Sharing%20_%20Recent%20Findings%20from%20an%20International%20ILL%20study.pdf>.
- Gaffney, Megan (2012). Interlibrary loan requested for locally available materials: WorldCat Local's impact. *College and Research Libraries*, vol. 73, no. 1, pp. 68-77.
- Hannington, Debbie (2010). *Libraries Australia Document Delivery: a System for Variety of Users* [online]. [dostęp: 30.08.2014]. Dostępny w World Wide Web: <<http://www.nla.gov.au/openpublish/index.php/nlasp/article/viewFile/1788/2482>>.
- Horton, Valerie; Burton, Susan; Rosen, Franca; Priebe, Lisa (2010). COKAMO: a model for fast, inexpensive interstate delivery. *Collaborative Librarianship*, vol. 2, no. 4, pp. 218-224.
- IFLA principles for library e-lending* (2013). [online]. [dostęp: 9.09.2014]. Dostępny w World Wide Web: <<http://www.ifla.org/files/assets/hq/topics/e-lending/principles-for-library-e-lending-rev-aug-2013.pdf>>.
- LaRue, James (2013). *The last one standing* [online]. Public Libraries Online, Jan./Feb. [dostęp: 9.09.2014]. Dostępny w World Wide Web: <<http://publiclibrariesonline.org/2013/04/the-last-one-standing/>>.
- Litsey, Ryan; Ketner, Kenny (2014). Oh the possibilities: ebook lending and interlibrary loan. *Interlending and Document Supply*, vol. 41, no. 4, pp. 120-121.
- Loi no. 2006-961 du 1er août relative au droit d'auteur et aux droits voisins dans la société de l'information.* [online]. [dostęp: 9.09.2014]. Dostępny w World Wide Web: <<http://www.legifrance.gouv.fr/affichTexte.do?cidTexte=JORFTEXT000000266350>>.
- New option: Document delivery from the Bavarian State Library (GEBAY)* (2013). [online]. [dostęp: 8.09.2014]. Dostępny w World Wide Web: <<https://oclc.org/news/announcements/2013/doc-delivery-from-gebay.en.html>>.
- OCLC Annual Report 2012-2013.* [online]. [dostęp: 8.09.2014]. Dostępny w World Wide Web: <<http://www.oclc.org/content/dam/oclc/publications/AnnualReports/2013/2013.pdf>>.
- Potter, William (1986). Creative automation boosts ILL rates. *American Libraries*, vol. 17, no. 4, pp. 244-246.
- Reciprocal Library Borrowing* (2014). [online]. [dostęp: 07.09.2014]. Dostępny w World Wide Web: <<http://www.cic.net/projects/library/reciprocal-borrowing/uborrow>>.
- Schöpfel, Joachim; Gillet, Jacqueline (2009). A review of interlending and document supply in France: 2010. *Interlending and Document Supply*, vol. 39, no. 2, pp. 76-83.
- Xu, Anna; Moreno, Margarita (2014). Journey of discovery: challenges of e-book lending in a digital world. *Interlending and Document Supply*, vol. 42, no. 2/3, pp. 51-56.

Artykuł w wersji poprawionej wpłynął do Redakcji 29 października 2014 r.

KATARZYNA ŚLASKA
National Library of Poland
e-mail: k.slaska@bn.org.pl

„ACADEMICA” – A NEW QUALITY IN THE INTERLIBRARY LOANS SYSTEM

KEYWORDS: Interlibrary loans. Copyright. National Library of Poland. Academica. Electronic publications.

ABSTRACT: **Thesis/objective** – The article is to present „Academica” Digital Loans System for Research Publications. **Research method** – The author analyzes the documentation of the project and current literature on the interlibrary loan systems. **Results and conclusions** – „Academica” Digital Loans System for Research Publications is an innovative project implemented by the National Library of Poland which provides online access to digital copies of research books and journals from the Library collections via dedicated workstations in research and public libraries throughout Poland. Due to legal limitations and principles governing interlibrary loans “Academica” offers access to each copy to only one user located in Poland at a time, enabling others to make reservations. The system does not allow its users to print or copy the publications.